
ZBIRKA STARIH ZOBOZDRAVSTVENIH INSTRUMENTOV, PRIPOMOČKOV IN OPREME V MUZEJU NOVEJŠE ZGODOVINE V CELJU

289

Zgodovina stomatologije

Zapisovanje zgodovine stomatologije je zgodba o človeku, ki ga spremljajo tegobe, je zgodba o tem, kako se je znal spopadati z njimi in jih premagovati. Na podlagi proučevanja ostankov lobanjskih kosti, zob, ostitičnih, atrofičnih in parodontotičnih sprememb prazgodovinskega človeka je mogoče sklepati, da je že pračlovek oboleval za zobno gnilobo. Da bi si olajšal trpljenje, je izdelal prikladna orodja, kar predstavlja temelj zgodovine zobozdravstvenih instrumentov, ki je najmlajša veda v okviru stomatoloških dejavnosti in zgodovine medicine. Doslej so se z njo bolj ukvarjali ljubitelji starin, svojevrstni zbiratelji orodja, kulturno-zdravstvene priče preteklosti. Delo na tem področju stroke nam lahko nudi poseben užitek ob odkritju nešteti dokazov zdravnikov v boju s težavami in nerazumljenimi pojavi v naravi.

Zgodovina zobozdravstva, kamor uvrščamo tudi zgodovino starega zobozdravstvenega orodja, ni le teorija, temveč že davno tudi praksa zbiranja, ohranjanja, dokumentiranja, restavriranja in razstavljanja predmetov, važnih za razumevanje stroke. Še posebno v pedagoškem smislu. Zobozdravstveni delavci se pri učenju sicer seznanjamo z orodjem, ki ga uporabljamo v praksi, toda v poreklo in razvoj instrumentov se poglobljajo le redki, čeprav izdelava, oblika in materiali za orodje odražajo družbo nekega časa ter stopnjo v razvoju medicine nasploh. Hvaležnost velja tako tistim, ki so z iznajdljivostjo lajšali bolečine, kot bolnikom, ki so ob posegu prestajali nečloveške muke. Kaj malo je podatkov o izboljšavah tovrstnega orodja, ki so ga uporabljali pri posegih v ustih. Urejene zbirke bogato poplačajo utrudljiv in nikoli dokončan trud zbirateljev. O tem se lahko prepričamo v muzejih Londona, Yorka, Barcelone, Züricha, Leidna in sedaj tudi v Celju.

Instrumenti in drugi pripomočki so stoletja veljali za skrivnost, ki se je prenašala iz roda v rod. Na nekem egipčanskem reliefu je mogoče prepoznati omaro z instrumenti, noži, pilami, škarjami, kljukami in kleščami. Zdravnike-specialiste omenja že Herodot. Tudi zobozdravnike, ki so se učili obrti v posebnih šolah v Tebah, Saisu, Memfisu in Onu. Egipčani so vedeli marsikaj o boleznih zob, o čemer pričajo papirusi, najdeni v Luksorju in poimenovani po najditeljih Smithu, Ebersu in Herstu. Vsako obdobje je primaknilo delček in orodja so se počasi a vztrajno izpopolnjevala. Stari vek z Babilonci in Asirci, Egipčani, Grki, Judi, Feničani, Etruščani, Rimljani. Pa srednji vek z dominantno

arabsko medicino in neslutnim razvojem zobozdravstvenega in sploh orodja, ki je zdravnikom omogočilo delo.

Arabska medicina je dosegla vrh z Avicenco, ki je zapustil med drugimi medicinskimi deli opis instrumentov za posege v ustih. Kasneje jih je ilustriral Albucasis (936–1019), še kasneje Guy de Chauliac (1298–1368). Walter Ryff (okrog 1500–1562) pa je v sredini 16. stol. razdelil instrumente za zobe na pelikane, dvigala, vijake, ključce, kleščce in še kaj. Kljub znatnemu napredku stroke in instrumentov kot njene funkcije so še v 19. stol. zobe izdirali na sejmih. "Zobni umetnik" je na mizo razpostavil zdravilna sredstva, praške, vodice, paste in orodja. Mazač je opravil svoje poslanstvo ob divji glasbi, ki je utišala krike uboge žrtve. Do odkritja aspiratorja so posebno pri prerezanih gnojnih bulah nudili svoje storitve ženske in moški, da so izsesavali vsebino bule in tako odstranili gnoj.

290

Prvi instrumenti so bili obdelano kamenje, ribje in živalske kosti, kasneje orodje iz bakra, brona, železa, srebra in zlata, kombinirano z lesom in slonovino. Prvi so izdelali instrumente nožarji (kovinske), orodjarji in orožarji. Specialisti ali mojstri stroke so se pojavili šele v 18. stol. Cenjeni so bili izdelki iz Španije, Italije, Francije in Anglije. Instrumentarij, ki se je uporabljal, je bogat in različen. Že tak predstavlja izjemnost, da o pedagoški koristi stroke ne govorim. Včasih je vprašljiva le terminologija, kajti instrumenti, odkriti v različnih državah, imajo različna imena, večinoma po avtorjih, ki so si jih zamislili, služijo pa istemu namenu.

Novi načini zobozdravstvenega dela zahtevajo konstrukcijo in izdelavo novih instrumentov. Izdelani so iz kakovostnih kovin, so enostavni in lahki. Posamezni kosi so obdržali v bistvu prvotno obliko, le prilagodili so se zahtevam stroke in novim delovnim metodam in tehnikam. Z odkritjem asepse so z instrumentov izginili les, slonovina, ornament in materiali, neprimerni za higiensko neoporečnost, ki je z Listerjevim odkritjem prodrla v vse pore zdravstva. Asepsi je podrejeno delo zobozdravnikov in tudi instrumenti so izdelani tako, da sta njihova nega in čiščenje čim preprostejša. Instrumenti se po potrebi obdelajo tudi ročno. Nosijo posebne oznake.

Slovenska zobozdravstvena zbirka

Misel, da javnost seznanimo z zobozdravstvenim orodjem, pripomočki in opremo, je zorela dolga leta. Zahvaljujoč številnim zobozdravstvenim delavcem, tudi iz tujine, ki so darovali svojo ali svojih staršev dragoceno dediščino Slovenski zobozdravstveni zbirki, smo lahko od 9. 2. do 17. 2. 1990 v veliki dvorani UVP-ŽTO Celje prvič in na enem mestu razstavili stare zobozdravstvene instrumente, pripomočke in opremo. Menim, da smo se zbudili ob pravem času in tako obvarovali mnoge predmete, žal pa jih je veliko končalo na odpadku, izgubljenih za vselej. Že kmalu smo ugotovili preprosto dejstvo, da se mnogo že davno odkritega v tej ali oni modificirani obliki, ali pa celo nespremenjeno, danes pojavlja na tržišču. Obenem smo javnost opozorili na vsestranski napredek zobozdravstva. Otvoritev razstave je sovpadala z dnem družabnega srečanja zobozdravstvenih delavcev Celja, na dan sv. Apolonije, zaščitnice bolnih na zobeh in s 70-letnico Društva zobozdravnikov Slovenije in Istre. Udeležbo zobozdravstvenih delavcev v NOB (slike in gradivo smo dobili iz Muzeja novejšje zgodovine v Ljubljani)

smo predstavili na šestih velikih panojih, spomin na prof. dr. Jožeta Ranta, utemeljitelja slovenskega zobozdravstva, soustanovitelja klinike in njenega direktorja, smo obeležili s predstavitvijo njegovega orodja, knjig in dokumentov. Razstavo je obiskalo okoli 1600 ljudi.

Obiskanost razstave nas je spodbudila, da smo šli še korak dalje. Srečni okoliščini, da smo naleteli na ljudi, ki so našli čas in nas poslušali, gre zahvala, da imamo danes Slovensko zobozdravstveno zbirko, ki je postavljena kot stalna razstava v Muzeju novejše zgodovine v Celju. Njegova funkcija je poročanje in informiranje, ob tem pa ohranjanje in varovanje dediščine materialne in duhovne kulture našega naroda. To ni le delo, temveč svojevrstno poslanstvo, publicistična in založniška dejavnost pa zagotavlja, da muzej sproti ustvarja vire, ki bodo zanamcem gotovo tako dragoceni, kot so za nas viri naših prednikov. Pri postavljanju zbirke so nas podprli Občina Celje, Muzej novejše zgodovine v Celju, Tehniški muzej Slovenije, Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, Zveza zdravniških društev Slovenije, DZDS ter DZDC. Kot stalno smo jo za javnost odprli 5. maja 1993.

Tako so tehniška dediščina, zobozdravstveni instrumenti in aparati zavarovani, razporejeni in strokovno obdelani. Ob otvoritvi smo razstavili okoli 2800 predmetov, kar obsega le depojsko predstavitev zbranega, poleg prostora, kjer sta prikazani dve stari zobozdravstveni ordinaciji. Zbirka razpolaga z inštrumentarijem, različnim po svojem namenu. Posamezna orodja so unikati, stari več stoletij. Tu je *pelikan*. Ime je dobil po podobnosti vrha inštrumenta in kljuna ptice. Tu so razna dvigala – *kozja noga*, *hrapav jezik*, tako imenovana pač zaradi podobnosti z živaljo. Ključi so služili za izdiranje zob. Prvič se omenjajo 1742. leta; pa vijaki za izdiranje zaostalih korenin, klešče, ki jih je izdelal kovač, inštrumenti za odstranjevanje zobnega kamna, zobna ogledalca, tehtnice, s katerimi so merili zdravilne sestavine, pa tudi nagrado v zlatu in še marsikaj.

Prostor za zbirko s hodnikom vred meri okoli 80 m²; prostori, kjer visijo slike velikanov naše stomatologije, pa še 20 m². Število predmetov je že davno preseгло prostorske zmogljivosti. Dokler se ne najde rešitev, moramo nove kose skladiščiti, seveda zavarovane. Ko bo rešeno tudi to vprašanje, menim, da bo zbirka ena največjih daleč naokoli.

Slovinci potrebujemo muzeje in muzejske zbirke, da se bomo poučili ne le o tem, kam gremo, ampak tudi, kdo sploh smo. Sicer bo stanovstvo prikrajšano in osiromašeno za dolgo pot razvoja slovenske medicine, ki ima tudi svoje nacionalne posebnosti. Zgodovina je nedeljivi del narodne kulture, je neponovljiva in enkratna.

Franc Štolfa, Marko Štolfa

LITERATURA

- BENNION N.: *Antique Medical Instruments*. London: Philip Wilson Publisher, Ltd, 1979.
BORISOV P.: *Kratek pregled zgodovine stomatologije*. Ljubljana: Medicinska fakulteta, 1986.
GAVRILOVIČ V.: *Istorija stomatologije*. Beograd, Zagreb: Medicinska knjiga, 1969.

PINTAR I.: Zgodovina medicine. Ljubljana: Medicinska fakulteta, 1950.

ŠTOLFA F.: Slovenska zobozdravstvena zbirka. Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 1993, str. 6–13.

ŠTOLFA F.: Zobozdravstvo na Celjskem po letu 1945. Celje: Društvo zobozdravstvenih delavcev Celje, 1993.

ŠTOLFA F.: Stari zobozdravstveni instrumenti. Zobozdravstveni občasnik 1993, str. 2–14.

ŠUSTIČ N., ŠUSTIČ V.: Operacijska dvorana in uvod v tehniko instrumentiranja.

VULIKIČ V.: Zgodovina zobozdravstva do leta 1940. Domžale: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, 1991.